

OSMANLI İMPARATORLUĞUNU PAYLAŞMA PROJELERİ, 1807-1812¹.

Yrd. Doç. Dr. AZMİ SÜSLÜ

Bir tarihçinin dediği gibi, Türkler Avrupa'ya ayak bastıkları andan itibaren Doğu meselesi ortaya çıkmıştır. Doğu meselesiyle de Türk İmparatorluğunu paylaşmak üzere 100'ün üzerinde proje yapılmıştır². Bunlar genel olarak iki amaçla ele alınmışlardır: Haçlı savaşlarından sonra Türkler'in ellerinde bulunan Hıristiyanlığın mukaddes yerlerini geri almak; Avrupa'nın bir kısmını zapteden Türkler'i Avrupa'dan söküp atmak.

Papalar, papa hükümdarlar, komutanlar, bakanlar, mütefekkirler veya devletler tarafından geliştirilen bu projeler, plânlardan tesbit edebildiğimiz kadarıyla 6 tanesi doğrudan doğruya Fransızlar tarafından ortaya atılmış ve diğer bir çoğunda da Fransızlar ortak plân yapımcısı ve hisse sahibi olarak yer almışlardır.

Fransızların ortaya attıkları önemli altı proje sırasıyla,

- 1 — Fransa Kralı VIII. Charles'ın 1495 tarihli projesi,
- 2 — Fransa Kralı I. François'nın 1515-1517 tarihli projesi,
- 3 — Fransız Savary de Brèves'in 1620 tarihli projesi,
- 4 — 1660 tarihli Fransız projesi,
- 5 — Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand'ın 1805 tarihli projesi ve
- 6 — İmparator I. Napolyon'un 1807-1809 tarihli projesidir.

Burada, Napolyon Bonaparte'in direktifleri doğrultusunda ele alınan son iki, özellikle sonuncu projeyi gözden geçireceğiz.

¹ Bu makalemiz, Fransızca olarak "Rapports diplomatiques ottomano-français, 1798-1807" (Osmanlı - Fransız diplomatik ilişkileri, 1789-1807) adıyla kaleme alınıp, Türk Tarih Kurumu Belleteni'nde sayı 185'de yayınlanmış olan makalemizin bir devamı niteliğindedir. Dil yönünde de yararlı olması amacıyla, mümkün olduğu kadar metne bağlı kalarak, Fransızcasının yanısıra Türkçesini de yayınlıyoruz.

² DJUVARA, Cent projets de partage de la Turquie, Paris, 1914, ve genel olarak bk.: BAYKAL Bekir Sıtkı, XIX. asrın sonuna kadar Akdeniz'de hâkimiyet davası, Ankara, 1938; BAYUR Yusuf Hikmet, Türk İnkılâbı Tarihi, II, c., 3. kısım, Osmanlı Asyası'nın paylaşılması için anlaşmalar, Ankara, 1951 ...

Toz, çamur ve diplomatik güçlükler içinde geçen altı aylık uğraşmadan sonra, artık I. Napolyon'un saldırıya geçme zamanı gelmişti. Ustaca durdurulan Avusturya ordusu hareketsiz bekliyor; İmparatorluk ordusu Doğu Prusya'da ikmâlini tamamlıyor; Polonya savaşa girmek için hazır bekliyor; Osmanlı ordusu Tuna yakasında Rusya'ya karşı savaşı sürdürüyor; İranlılar'sa Kafkasları aşmak, fırsat bulurlarsa Moskova üzerine yürüyebilmek için sabırsızlanıyorlardı.

Nihayet, 14 Haziran 1807 yılında, I. Napolyon Ruslar'ı Friedland'da büyük bir yenilgiye uğrattı. Bu başarısını Paris'te bulunan karısı Joséphine'e şöyle açıklıyordu: "Evlatlarım Marengo savaşının yıldönümünü vakur bir şekilde kutladılar; Friedland savaşı da halkım için Marengo kadar ünlü, O'nun kadar başarılı oldu. Tüm Rus ordusu bozguna uğratıldı; 80 top ele geçirildi; 30.000 asker esir edildi veya öldürüldü; 25 Rus generali öldürüldü, yaralandı veya yakalandı; Rus savunması tamamen yok edildi: Friedland savaşı, Marengo, Austerlitz ve Iéana'ya yaraşır bir kızkardeş oldu".³

Marengo, Napolyon'a İmparatorluğun kuruluşunu simgeleyen İtalya'yı kazandırmış, Austerlitz neredeyse Mukaddes Roma Cermen İmparatorluğuna son vermiş, Friedland ise, O'na "Büyük İmparatorluğun" kuruluşunun tamamlanabileceği Doğu'yu açmıştı.

Prusya Kralı ve Hardenberg'le birlikte Tilsit yakınlarında bulunan Rus İmparatoru I. Alexandre'a gelince, O, bu şartlar içinde savaşa devam edilemeyeceğini düşünüyordu. Rus Generali Bennigsen O'na, en azından Rus ordusuna toparlanacak zamanı sağlamak için, Fransızlar'la bir ateşkes imzalanmasını tavsiye ediyordu. Sonunda I. Alexandre barış yapmaya razı oldu. Zira ordusu yenilmiş, müttelikleri Avusturya ve İngiltere ise hiçbir şey yapmamışlardı.⁴ Bunların yanı sıra, Czartoryski gibi O da, Litüanya'dan Smolensk'e kadar, hattâ Moskova'ya kadar uzanabilecek genel bir Polonya ayaklanmasından, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda olduğu gibi, bir Polonya reaksiyonundan ve, daha kötüsü, bir Fransız istilâsından korkuyordu. Ayrıca, bu tehlikeli durumda Çar Alexandre'ın zihnini iki taraflı başka bir konu işgal ediyordu: Fransız İmparatoru'nu ve emel-

³ Correspondance de Napoléon Ier (I. Napolyon'un Muharebatı), III. Napolyon'un emriyle yayınlanmıştır, Paris, 1858-1869, c. XV, s. 335 ve Cambacérès'e Tilsit'teki Niémen'den 19 Haziran 1807'de yazdığı mektup, c. XV, no. 12772.

⁴ TATISTCHEFF S., Alexandre et Napoléon. D'après leurs correspondances inédites, 1801-1812, Paris, 1891, s. 133, 159.

lerini tanıyarak, şimdilik belirsiz de olsa, Doğu meselesini Rus-Fransız çıkarlarına göre halletmeye çalışmak ve böylece, II. Katerina'nın daha önce ele aldığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması projesini gerçekleştirmek. Zaten, I. Alexandre gibi, I. Napolyon da bu konu üzerine eğilmişti.

Ancak Napolyon, Tilsit görüşmeleri arefesinde bu konu üzerinde tereddütteydi ve yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Bâbıalı hakkındaki iyi niyetim sallanmaya başladı ve düşmek üzere".⁵ Kanaatimizce bunun birçok sebebi vardı: Heyşeyden önce Napolyon, Güney Avrupa ve Asya üzerine Rus ihtirasını çekmekten çekiniyor, şayet Osmanlı İmparatorluğuna el koyacak olursa, Akdeniz'in hâkimi olan İngiltere'nin kendisinden önce İmparatorluğun en güzide deniz kıyılarını hemen ele geçireceğini düşünüyordu. Bununla birlikte Napolyon, Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için Alexandre'a söz verdi. Fakat, daha sonra göreceğimiz üzere, bu paylaşma projesinin coğrafi yönü üzerinde, özellikle İstanbul konusunda, iki İmparator da anlaşma sağlayamayacaktır.

Niemen salı üzerinde biraraya geldiklerinde iki tarafın askerleri kendilerini şöyle alkışlıyorlardı: "Yaşasın Doğu İmparatoru!, yaşasın Batı İmparatoru!". İki İmparatorun gece yarısına kadar süren uzun görüşmeleri, küçük şehir ve karargâhlar arasındaki uzun gezileri ve daha sonra murahhas elçilerin görüşmeleri Tilsit Antlaşmasını hazırladı. Burada sadece Napolyon'la Alexandre ve elçileri arasında tartışılacak olan Osmanlı meselesini ve Antlaşmanın Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren hükümlerini inceleyeceğiz.

Tilsit görüşmeleri

Rus ordusundan arda kalanı hemen kurtarmak gerektiği için İmparator Alexandre önce, sadece kendi adına görüşmeleri sürdürmek amacıyla, General Bennigsen'e yetki verdi. General - Prens Lobanof'a verilen ilk talimat şöyle bitiyordu: "Her iki taraf askerlerinin de şimdiki buldukları durumu koruyacakları bir aylık bir ateşkes imzalamaya çalışınız; barış antlaşması için görüşme teklifinde bulunmayınız; ancak, savaşa son verme isteği önce Fransızlar'dan gelecek olursa, Onlara, İmparator Alexandre'mın da barış istediğini belirtiniz ve, Fransızlar'ın görüşmeler için yetkiniz olup,

⁵ Correspondance de Napoléon Ier, a.g.e., c. XV, no. 12886.

olmadığını sormaları halinde, İmparator'un imzaladığı tam yetki belgesini gösteriniz.”⁶

Korgeneral Berthier Fransız tarafından görüşmelere katılmak için hazır bekliyordu. Bir süre sonra, Prens Lobanof Fransız karar-gâhında çok samimi bir kabul gördü. Berthier ise, barış görüşmelerini kendisiyle başlatmaktan büyük bir zevk duyduğunu belirtti. Tüm yanlış anlamaları önlemek için Lobanof, savaşı bir an önce bitirmeyi gerçekten istemesine rağmen, Efendisi İmparator'un aşağılayıcı şartları kabul etmeyeceğini ve özellikle hiçbir toprağı terketmeye yanaşmayacağını Korgeneral'e önceden bildirdi. Berthier de Napolyon'un niyetleri üzerinde O'nu temin etti.

Bu sırada da Çar Prusya'yla anlaşmaya çalışıyordu. Bu sebeple de, Bakanları Hardenberg ve Budberg refakatindeki Frédéric - Guillaume ile bir konferans yaptı. Prusya Kralı şöyle diyordu: “Hepimizi tehdit eden tehlikeyi uzaklaştırmak için çok büyük plânlar yapıyoruz. Bonaparte'ın hoşlanabileceği birçok konuyu dile getirerek, ortak çıkarlarımızı kolayca koruyabileceğimize inanıyoruz. Ancak bunlar ustaca kullanabilmesi için, Mareşal Kalckreuth'e belirttiğimiz genel fikirlerden ibarettir.”⁷ Bu duruma göre, her iki müttefik arasında birlik sağlanmış oluyordu. Bertenstein görüşmelerinde baş rolü oynamış olan Hardenberg, genel görüşmelerde de Rusya ve Prusya adına görevlendirilmeyi umuyor ve buna lâıyk olmak için de, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını öngören, ünlü “Avrupa'yı yeniden düzenleme plâni”ni yapmış bulunuyor ve bundan yararlanarak ta Avrupa dengesiyle ilgili en büyük meseleleri çözmek istiyordu.

Hardenberg projesine göre, Rusya Balkan Yarımadası'nın doğusunu; Avusturya batısını; Fransa da, Yunanistan ve Adaları alacaktı. Böylece, Rusya gibi Avusturya da Polonya hisselerini terkede-bileceklerdi. İmparator Napolyon, Polonya'nın yeniden kurulması kadar, Akdeniz hâkimiyetini de kurmak istediğinden, Polonya, ataları burada daha önce hüküm sürmüş olan, Saksonya Kralı'nın yararına Varşova etrafında yeniden kurulacak ve nihayet Prusya,

⁶ TATISTCHEFF S., a.g.e., s. 121.

⁷ HANDELSMAN Marcell, Napoléon et la Pologne, 1086-1807, Paris, 1909, s. 126.

vereceği Polonya Eyaleti'ne karşılık Saksonya'yı alacaktı.⁸ Plân başlıca iki konuyu ihtiva ediyordu: Polonya ve Osmanlı İmparatorluğu Tilsit görüşmelerinde ele alınacak ve antlaşmada yer alacak olan bu konu Rus - Fransız ihtiraslarına çözüm getirecekti. Ancak, yapılacak antlaşmayla doğrudan alakalı görülmeince, Prusya görüşmelere kabul edilmedi ve Hardenberg görüşmelerden uzak tutuldu.

Tilsit görüşmelerinin başında I. Alexandre, konuyu doğrudan doğruya Doğu ve Batı İmparatorluklarının kuruluşuna götürecek olan, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde I. Napolyon'un açık - seçik bir şekilde açıklamada bulunmasını istedi. Ateşkesi tasdik ederken Lobanof'a yazdığı mektupta da şöyle diyordu: "Yepyeni bir sistem eskisinin yerini alacak. Övünerek söyleyebilirim ki, İmparator Napolyon'la kolayca anlaşabileceğiz, yeter ki arada vasita olmadan görüşebilelim. Kalıcı bir barış antlaşması pek yakında imzalanabilir."⁹

24 Haziran 1807'de Duroc, Napolyon'un ertesi yıl görüşmelere başlamak niyetinde olduğunu I. Alexandre'a bildirdiği zaman, iki İmparator Tilsit'te hemen biraraya geldi. Tilsit görüşmelerinin tarihte önemli bir yeri vardır. Çünkü burada her iki İmparator da öteden beri alışlagelen bir prensibi, murahhas elçilerin aracılığı ve soğuk protokol kaidelerini bir tarafa bıraktılar. Bu sebeple de tarihî olaylar tam olarak aksedememiş ve bazı sözlü belgeler tarihiye kapalı kalmıştır. Buna bağlı olarak da, çoğu "Napolyon'un Muhaberatı"nda ve Tatistcheff'in "Alexandre'in Muhaberatı"nda yer alan belgelerle yetinmek zorundayız.

Tilsit görüşmelerinin en önemli olayı, Fransız Büyük Elçisi Savary'nin Çar Alexandre'in yanında görevde bulunduğu sırada gönderdiği 4 Kasım 1807 tarihli mektubunda belirttiği ve bize tarihçi Albert Vandal tarafından nakledilen "Kaderin Kararı" (Décret de la Providence) olmuştur. Buna göre, İstanbul Elçisinden mektuplar alan Napolyon, bunları Alexandre'a iletirken şöyle demiştir: "İşte, bana Türk İmparatorluğunun artık yaşayamayacağını söyleyen Kaderin Kararı" (Voilà un décret de la providence qui me dit que

⁸ BAILLEU P., Verhahlungen, Deutsche Rundschau, 1902, no. 4, s. 35 ve RANKE, Mémoires de Hardenberg, Paris, 1874, c. III, s. 461-464, 493-494.

⁹ TATISTCHEFF S., a.g.e., s. 148-149.

l'Empire turc ne peut plus exister"¹⁰ Sözü edilen konu İstanbul'da meydana gelen ayaklanma haberi idi. Ancak Napolyon 24 Haziran 1807'de, daha Çar'la görüşmeden önce, haberi duymuştu. Kanaatimizce bu tarih hatasını, Alexandre'in olayı daha sonra, yani Kasım ayında Savary'ya anlatarak, O'na Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğunu paylaşmayı çok daha önce düşündüğü ve bunu Fransız hükümetine kabul ettirebilmek için zaman kazanmaya çalıştığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Olayın şekli nasıl olursa olsun, kabul etmek gerekir ki, iki İmparator burada İstanbul olaylarına ve Osmanlı İmparatorluğuna büyük yer verdiler. Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğunu desteklemekten vazgeçerek, muhtemel paylaşmayı hemen gözden geçirmesi, "şu Barbarları (yani Türkleri) Asya'dan söküp atmaktan" söz etmesi, "Avrupa'yı Türk barbarlığından kurtarması" Çar Alexandre'a tabii gibi gelirken, artık Napolyon da, eskiden olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunu ne "Rus Barbarlığından" ve ne de "ortak düşman, Rusya"dan kurtarmaktan söz ediyordu.

I. Alexandre'in Avrupa'da Osmanlı varlığının son bulması, Doğu İmparatorluğunun kurulması, Yunan Haç'ının Ayasofya'ya dikilmesi ve III. İvan'dan, Sophie Paléologue'dan Büyük Katerina'ya kadar tüm mukaddes Rusya hayallerinin gerçekleştirilmesini bir an önce uygulamaya koyma çabası içinde olduğu görülüyordu. Babası I. Paul, Başkonsül Napolyon'un dostluğu üzerine en büyük ümitleri bağlamamış mıydı? Ya kendisi, verilmiş asırlık sözleri yerine getirmek için kaderin tayin ettiği kimse değil miydi?

Napolyon, Genç İmparator'un tüm düşüncelerini keşfetmeyi ve böylece de öz emellerini frenlemeyi sağlayacak olan bu hayelleri harekete geçirmekten zevk almıyordu. Her türlü açıklamadan kaçınıyordu. Ona göre Doğunun kaderi, ilerde Paris veya Pétersburg'daki bu görüşmede ele alınacak çok uzun mütalaları gerektiriyordu.

Bize öyle geliyor ki, her iki İmparator da paylaşma şekli üzerinde anlaşamamışlardı. Gerçekte, Alexandre'la çok canlı geçen bir tartışmadan sonra kabinesine dönen Napolyon, daha sonra olayı nakledecek olan sekreteri Manéval'in huzurunda, şöyle haykırıyordu: "İstanbul! İstanbul! asla O, dünyanın İmparatorluğudur".¹¹

¹⁰ Napoléon et Alexandre Ier L'alliance russe sous le Premier Empire, Paris, 1891, s. 73.

¹¹ THIERS Adolphe, l'Histoire du Consulat et de l'Empire, Paris, 1854-1869, c. VII, s. 654.

3 Temmuzda, Napolyon, Babıâli hakkındaki tutumu üzerinde bize bilgi verebilecek bir mektubu Alexandre'a gönderdi: "Bey Kardeşim, önceki görüşmemizde yanlış anlaşılmiş görünen bu konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla, Korfu ve Elb'in sol yakasıyla ilgili iki küçük notu Emperyal Mejastelerine gönderiyorum. Kendilerine ayrıca, beş kısma ayrılmış, açık bir antlaşma projesi de gönderiyorum: Birincisi, barışın sağlanmasıyla ilgili, ikincisi; kendilerine saygı olarak verdiğim yerlerle; üçüncüsü, kendilerinin bana hürmeten verdikleriyle; dördüncüsü ise, genel hükümlerle ilgili. Bu ilk antlaşmaya Majestelerinin ve benim uygun göreceğimiz zamana kadar gizli kalacak olan bir ittifak antlaşmasını da etkiliyorum... Politikam ve halklarımın çıkarlarıyla, Majestelerine hoş görünmek yüksek arzularını bağdaşturmaya gayret ettim".

Korfu konusunda ekteki not çok anlamlıdır: "Rusya'nın bu durumu korumada hiç bir çıkarı yoktur. Majesteleri'nin, Türkiye üzerindeki projelerinde ve Yunanlılarla, Yanya ve kıyı komşularıyla olan muhaberatlarında hiçbir zaman bir destek olarak kabul etmedikleri Korfu, tüm tasarrufunu kaybederek, masraflı, erzak ve mühimmat temini ve savunması zor bu duruma geldi.

Türkiye Avrupası'nı kuvvetleriyle kuşatmaya çalışmak meselesi Rusya'nın eski sistemi içinde düşünülebilir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu hakkında Fransa ve Rusya sadece anlaşarak karar vermelidir. Zaten Rusya'yı bu uzak müstamlekeleri korumaya iten sebepler ortadan kalkmıştır. Rusya'nın ilgisini çekmeyi gerektiren ne Karadağ'ın ve ne de Batı Türkiye'nin durumudur. Topraklarına bitişik eyaletler O'nun doğrudan doğruya ilgisini çekecektir. Karadeniz Rus Adriyatik Denizi Fransız sahilleriyle çevrilmiştir. Farklı durumlarda ortak hareket ederek her iki devlette hiçbir zaman çıkar çekişmesine düşmez. O halde, Korfu şehri ve kalesinin Fransa'nın tasarrufu altında olması hem onların ittifakları, hem de en ideal savunma sistemi olması yönünden uygundur".¹² Her ne kadar felsefe mükemmel olmasa da en azından, açıkça Rusya'yı Akdeniz'den uzaklaştırma emelini ortaya koymuştur.

Antlaşmalar, 7 Temmuz 1807'de imzalandı ve 9'unda da onaylandı ve bir resmî onaylı antlaşma, ayrı ve gizli maddeler ve bir

¹² Correspondance de Napoléon Ier, a.g.e., c. XV, s. 381.

ittifak antlaşması ihtiva ediyordu.¹³ Bunlardan sadece Babiâli'yi ilgilendiren maddeleri inceleyeceğiz. Fakat bundan önce, Tilsit antlaşmaları esnasındaki ve sonraki Osmanlı tutumu, hatta reaksiyonunu gözden geçireceğiz.

Babiâli'nin Fransız arabuluculuğu için ısrarı

III. Selim'in ölümünden sonra, Napolyon, yeni Osmanlı idaresini zayıf, parçalanmış, yabancıya karşı kuşkulu ve Fransa'ya karşı pasif veya aleyhtar bir tutum içine girecek bir hükümet olarak değerlendirmiyordu. Ancak yeni gelen haberler bu kanaatin yanlışlığını ortaya koydu.

Her ne kadar Fransa ile Rusya arasındaki barış İstanbul'da kuşku yaratıyordusa da, kötü durum iyiye yorumlanıyor ve yeni hükümet kendisini Fransa'nın dostu ilân etmeye devam ediyordu. Yeni hükümet Fransa'nın arabuluculuğunda Rusya'yla antlaşma yapmak amacıyla, tam yetkili, Paris Büyük Elçisi, Muhip Efendi'ye yeni talimat gönderdi. Ancak, Tilsit Antlaşmalarında arabuluculuk teklifinde bulunmuş olmasına rağmen hem Napolyon, hem de Rusya'nın Paris büyük elçisi Osmanlı İmparatorluğuyla Rusya arasında bir antlaşma yapmamak için işi yokuşa sürdüler. Fransa'ya verilecek batı eyaletlerine karşılık Osmanlı Eyaletlerinin feda edilmesi Napolyon'a kâfi gelmiyor muydu? Geçit vermeyen bu eyaletleri fethetmenin kendisine pahalıya malolacağını açıkça görüyor muydu? Bunun için de, zemin hazırlayacak zamanı mı kazanmak istiyordu? Veya er veya geç kaçınılmaz olarak nitelendirdiği Osmanlı İmparatorluğunun tamamen paylaşılmasını mı tasarlıyordu? O'nun sonunu şiddetle çabuklaştırmaya mı, yoksa O'nu ölüme terketmeyi mi uygun görüyordu? Bu çabuklaştırmada Rusya'nın, özellikle İngiltere'nin

¹³ Resmî onaylı antlaşma CLERCQ A. de tarafından yayınlanmıştır: *Traité de la France depuis 1713 jusqu'à nos jours*, Paris, 1864, C. II s. 207-214; aynı yazar ayrı ve gizli maddeleri de kısmen inceleyebilmiştir. Bunlar, Murahhas, elçilerce parafe edilmiş ve Fransız Diplomatik Arşivlerinde muhafaza edilen asıllarından FOURNIER tarafından yayınlanmıştır: *Napoléon Ier*, Leipzig, Prag, Paris, 1888, c. II, s. 250-252. Yine TATISTCHEFF tarafından Saint - Pétersbourg Arşivlerinde muhafaza edilen resmî belgelere dayanarak yeniden yayınlanmışlardır: *Nouvelle Revue*, Paris, 1 Haziran 1890. Her üç antlaşma metni ise, Vandal A., a.g.e., s. 499-507, ve SCHILDER tarafından, *L'ambassade de Tolstoï*, Saint - Pétersbourg, s. 51-62, yayınlanmıştır.

en gözde bölgeleri ele geçirmelerinden mi korkuyordu? Her durumda, ihtiraslarını gerçekleştirebilmek için Napolyon'un zamana ihtiyacı vardı.¹⁴

İki İmparator Tilsit'te biraraya geldikleri zaman, Osmanlı Elçisi Seyyid Mehmet Emin Vahid Paşa görüşmelerde bulunmasının ülkesinin yararına olacağını düşünerek, kendisine cevap bile veremeyecek olan Talleyrand'a birkaç not göndermişti, O da, Osmanlı Elçisinin bulunduğu Varşova'dan geçerek Napolyon'la birlikte Paris'e dönmüş ve Elçiye, Fransa ile Rusya arasında yapılan antlaşmaların imzalandığını bildirmişti.

Talleyran'ın tutumundaki değişikliğe son derece hayret eden ve çok alınan Osmanlı Elçisi Viyana'ya hareket ederek, hükümetini haberdar etti. Oradan da Sultan Mustafa'nın mektubunu Napolyon'a vermek amacıyla Paris'e gitti. Mektubu Paris'e geldikten ancak yirmi gün sonra teslim edebildi. Daha sonra, Fransa'ya karşı dostluk ve iyi niyetlerini ifade eden Osmanlı hükümetinin bu mektubu kendisine geç iletildiği için Napolyon serzenişte bulunmuştur.

Ağustos ayı başlarında, yerlerini Fransız askerlerine bırakan Rus askerleri Kataro'yu terkettiler. Muhtemel bir İngiliz saldırısını ve Ada üzerindeki Osmanlı iddialarını gözönünde bulunduran Napolyon Ada'ya ve Yediada'ya birçok Fransız ve İtalyan askeri ve mühimmat gönderdi ve Napoli Kralı Joseph ve kendisine aşağıdaki açıklamayı yapacağı General Mormont'a emirler göndererek özel bir gayret sarfetti. "Bu tedbirler, şimdilik size bilgi veremeyeceğim büyük bir meselenin hazırlıklarıdır. Fakat şundan emin olunuz ki Kataro ve Yediada'nın elden çıkması Fransa için büyük bir kayıp olacaktır."¹⁵ Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasını öngören Napolyon, Rumeli'de yer alan Preveze, Parga (Praga),

¹⁴ Saint - Pétersbourg'da Büyük Elçi olarak bulunan General Savary'ye Napolyon konuyla ilgili olarak Fontainebleau'dan 14 Ekim 1807 tarihinde şöyle yazmıştı (Correspondance de Napoléon 1er, a.g.e., c. XV, nu. 13253): "Türkiye işlerine gelince, bu üstüne yavaş yavaş gidilmesi gereken çok çapraşık bir işti. Düşüncelerimi anlayabilmeniz açısından çok karışık bir konudur. Bütün bu işler için Bay Tolstoï'den haber bekliyorum. Zaten görünüşe bakılırsa bu imparatorluk her gün biraz daha düşüyor".

¹⁵ AHMET CEVDET Paşa Tarih-i Cevdet, Tertib-i Cedit, Dersaâdet c. VIII, s. 230-231, tarafından nakledilmesine rağmen, Correspondance de Napoléon 1er'de konuyla ilgili hiçbir iz bulamadık.

Varanika ve Peternitev nahiyelerini almak istiyordu. Osmanlı himayesindeki Yediada gibi, Yanya Valisi Ali Paşa'nın muhafazasına verilen bu dört nahiyeye de Osmanlı topraklarının bir parçasını teşkil ediyordu. Diğer taraftan, Ali Paşa Gagalık'ın muhafazasıyla memurken, İbrahim Paşa da Toskalıkla memurdu. Her ikisi de, cesaret ve kahramanlığı uzun süreden beri bilinen dağlı halk tarafından çok seviliyordu. Zaman zaman aralarında küçük anlaşmazlıklar oluyorduydu da ülkenin çıkarları söz konusu olduğunda, her zaman anlaşabiliyorlardı. Yediada, Kataro ve Korfu'daki Fransız faaliyetlerini öğrendikleri zaman da bu durum oldu ve muhtemel bir Fransız saldırısına karşı hazırlandılar.

Kendilerine mühimmat ve asker göndermeyi teklif ederek, Napolyon, Correspondance'larında görüldüğü üzere, her iki Paşa'nın da, özellikle Ali Paşa'nın sempatisini kazanmaya çalıştı, ancak başaramayınca, Onları Osmanlı Hükümetine şikâyet etmeye başladı. Böylece Napolyon, Asım Efendi'nin belirttiği gibi, Osmanlı hükümeti ile savaş sırasında 300.000'den fazla savaşçı toplayabilecek olan, bu Paşalar arasında anlaşmazlık çıkararak, Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasının ilk safhasını teşkil edebilecek olan bu bölgeleri kolayca işgal etmeyi mi düşünüyordu? Kanaatimizce, inceleyeceğimiz sonraki olaylar Napolyon'un bu politikasını teyit edecek niteliktedir.¹⁶

Napolyon, Talleyrand ve Sébastiani'nin verdiği sözlere ters düşen Fransız tutumlarını gözönüne alan ve Tilsit Antlaşmalarının arkasında bazı oyunların döndüğünü hisseden Osmanlı Hükümeti hemen Fransız arabuluculuğunu kabul ederek, Rusya'yla bir ateşkes imzalanması için Galip Efendi'yi İslabugi nahiyesine gönderdi. Fransız arabuluculuğunda 25 Ağustos 1807'de imzalanan ateşkes, şu hükümleri ihtiva ediyordu: Osmanlı - Rus orduları arasındaki düşmanlığa son verilmesi, yine Fransız arabuluculuğundan yapılacak barış antlaşması için her iki devlet tarafından birer hayat oluşturulması, barış antlaşmasının kısa sürede yapılamaması halinde, Rusya tarafından yeni fethedilen Boğdan, Eflak ve Osmanlı kalelerinin tahliye edilip, ganimet olarak alınmış olan mühimmatın en geç

¹⁶ Napolyon'un Mareşal Berthier'ye Saint - Cloud'dan gönderdiği 11 Haziran 1806 tarihli mektubu: Correspondance de Napolyon 1er, a.e.g., c. XII, no. 10384; General Marmont'a, Varşova, 29 Ocak 1807 tarihli: c. XIV, no. 11734; Sultan Selime, Finkenstein, 3 Nisan 1807 tarihli; c. XV, no. 12277; Yanya Valisi Ali Paşa'ya Tilsitli, 9 Temmuz 1807 tarihli; c. XV. no. 12887, mektupları...

otuz beş gün içinde geri verilmesi şartlarıyla ateşkesin, 3 Nisan 1808'e kadar geçerli kalması, Osmanlı ve Rus askerlerinin bu eyaletleri ve kaleleri boşaltmaları, Bozcaada'yı Ruslar'ın tahliye etmesi ve Akdeniz boğazını kapatan deniz güçlerini geri çekmesi, Ruslar'dan İslâmiyeti kabul etmiş ve Osmanlılar'dan Hıristiyanlığı kabul etmiş olanların dışında kalan savaş esirlerinin karşılıklı iadesi.¹⁷

Osmanlı Hükümeti Paris'teki Büyükelçisi Muhip Efendi'yi Babıâli ile Rusya arasındaki görüşmeleri sürdürülmesi için görevlendirdi. Bunun için de Osmanlı toprak bütünlüğüne saygı göstermesini, artık Osmanlı İmparatorluğunun iç işlerine karışmamasını, savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesinin yasaklanmasını, savaş ilan etmeksizin Osmanlı topraklarına tecavüz ettiğinden, savaş tazminatı vermesini, Gürcistan'ı Babıâli'ye geri vererek, bölgede Rusya tarafından yeni fethedilen Ankara ve Anapa kalelerinin tahliye edilmesini Rusya'ya kabul ettirmesi için Muhib Efendi'ye talimat gönderdi.¹⁸ Elçisine bu türden talimat göndermek için Osmanlı Hükümetinin hâlâ Fransız vaadlerine bel bağladığını burada açıkça görüyoruz.

Napolyon Fontainebleau'da Muhib Efendi'yi kabul ettiği zaman O'na sert davrandı ve Osmanlı Hükümetini şu sözlerle itham etti: "Yanya ve İşkodra Mutasarrıflarından çok şikâyetlerim var. Bazı mevaki' ve savahile istihkâm vermektedirler. Korfu Ceziresi'ndeki Fransız Asâkir mustahfazasına zahire a'tasından imtina' ediyorlar. Ale'l-husus Yanya Mutasarrıfı Ali Paşa, Cezâir-i Seb'a'nın zaptından beri Fransızlar'a fena muamele ediyor. Gerek Cezâir-i Seba' ve gerek elyevm sahib ve maliki olduğum Venedik arazisinden ma'dûd olan Peternitev ve sâirleri bihakkın mülkumdür. Bunları Rusya-lılar cebren zaptetmişti. Ben dahi onlardan cebren istirdad eyledim ve bu babda olan istihkâkımı Rusya Devleti tanıdı. Şimdi Cezâir-i Seb'a ile bu dört nahiyenin yed-i âharda kalmasını tecviz edemem. Ben tama'kâr, muharrik komşuların etvâr-ı sitemkâranelerini müsamaha ile geçiştiremem. Devlet-i Aliye bu Paşaları benimle hüsn-i muameleye ırza etmezse 100.000 asker gönderip memleketlerini zaptederim.

¹⁷ Napolyon'un Champagny'ye Rambouillet'den 16 Eylül 1807 tarihinde gönderdiği mektubu: Correspondance de Napoléon 1er, b.ö. e, c. XVI. no. 13161.

¹⁸ AHMET CEVDET Paşa a.g.e. c. VIII, s. 243-245.

Sultan Mustafa bana ahbâr-ı cülûsunu çok geciktirdi. Elçime dahi İstanbul'da riayet olunmuyormuş. Ben Tilsit musâlahasında Devlet-i Aliyye'ye sahib çıktım ve şimdiye kadar Devlet-i Aliyye'yi ben tutuyorum, yoksa çoktan yıkılırdı. Sultan Mustafa memleketini zapt u raptına ikdam ve 'itibar etsin ve bana dost olduğunu isbat eylesin. Nitekim Sultan Selim bana dost olup, ben dahi O'nun halis dostu idim. Ve Tilsit musâlahası hengâmında taht-ı saltanatta bulunsaydı, yahut sahihan hüsn-i niyâtını bilseydim daha büyük fâidelere ve belki Kırım'ın istirdadına nail ederdim."

Diğer taraftan, Sébastiani Osmanlı Hükümetine verdiği bir notada Osmanlı himayesindeki Yediada Cumhuriyeti'nin Fransa tarafından tanınmadığını ve dört Nahiyenin de Fransa'nın tasarrufunda bulunduğunu belirtti.¹⁹

Gönderdiği cevabî notada Osmanlı İmparatorluğu ise, dört Nahiyeyle birlikte, Osmanlı himayesinde kurulup, Fransa tarafından Amiens Antlaşması (27 Mart 1802, 9. madde)'nda tanınmış ve Paris Antlaşması (25 Haziran 1802, 3. madde)'nda tasdik edilmiş olan Yediada Cumhuriyeti'nin gerçekte Osmanlı topraklarından olduğunu bildirdi.²⁰ Babıâli'nin ısrarı üzerine ise Fransa, Korfu'nun kontrolü için gerekli olan Peternitev dışındaki Nahiyeleri istemekten vazgeçti.

Rus Elçisi Tolstoï kısa bir süre sonra Paris'e geldi ve Jérôme Bonaparte'in sarayına yerleşti. Muhib Efendi ise Dışişleri Bakanına müracaat ederek, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuyla imzaladığı ateşkes hükümlerine uygun olarak hareket etmediğini, Voyvodalıkları ve kaleleri tahliye edeceği yerde asker göndermeye devam ettiğini ve kendisinin Fransız arabuluculuğunda Tolstoï ile görüşmeye hazır olduğunu bildirdi. Verilen cevapta O'na, imzalamakta yetkili olan General Michelson'un ölümü üzerine, ateşkese yetkisi olmayan diğer bir Rus Generalinin imzaladığı, Tolstoï'nin bir barış antlaşması imzalama yetkisinin olmadığı, ancak, bunun için Saint - Pétersbourg'a yazı yazdığı ve cevap alır almaz kendisine haber verileceği bildirildi.

Bir yandan Saint - Pétersbourg'un cevabını bekleyen Muhib Efendi, diğer yandan da Fransız politikasında meydana gelen değişiklikten Osmanlı Hükümetini haberdar etti.

¹⁹ AHMET CEVDET Paşa, a.g.e. c. VIII, s. 236-237; 244-246

²⁰ NORADOUNGHAN Gabriel Efendi, Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman, Paris, Leipzig, 1897-1903, c. II. s. 50-53.

Tolstoï Saint - Pétersbourg'un cevabını Aralık ayı başında aldı. Muhib Efendi Dışişleri Bakanı Champagny'ye başvurduysa da O, Rusya'nın askerlerini geri çekmek istemediğini, Babıâli'nin de Tuna yakasındaki askerlerini geri çekmemesinin gerektiğini, istemiyorsa Rusya'ya antlaşma imzalamayacağını... belirtti. Uzun diplomatik polemiklerden sonra nihayet, Muhib Efendi ve Champagny, kendilerine henüz antlaşma yetkisinin gelmeyip daha beklemek gerektiğini söyleyecek olan, Tolstoï'nin yanına gittiler. Vahid Paşa da aynı bahanelerle bekletildi.

İstanbul'daki Fransız Elçisi Sébastiani'ye gelince, III. Selim zamanındaki imtiyazları olmadığı, eskiden olduğu gibi sık sık Sultan Mustafa'nın huzuruna alınmadığı bahaneleriyle Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasını gerçekleştirmek için Fransa'nın sebep aramaya başlaması üzerine, Sultan Mustafa Hükûmetinin tutumundan şikâyet etmeye ve böylece de en ufak şeyleri büyötmeye, her olayı Fransa'ya karşı yapılmış bu hakaret olarak telakki etmeye ve her seferinde de ülkesine dönmek için pasaportlarını istemeğe başladı.

Tilsit Barışı ve Fransız siyasetinin değiştiği haberleri İstanbul'da hayretle karşılandıysa da, Babıâli yine Fransız arabuluculuğu üzerinde ısrar etti ve, Tilsit Antlaşmasıyla ilân edilmiş gibi görünen Osmanlı İmparatorluğu'nun çaresiz batışına her zamanki gibi inanıp, bunda hakkani olmayan bir rol oynadığı kanaatiyle pişman olan ve şimdi de Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'yla yalnız başına karşı karşıya bırakan bir savaşa ittiği kanaatine varan Sébastiani'yle iyi münasebette bulunmaya çalıştı. Talleyrand'a da durumu şöyle nakletti: "İstanbul'a geldiğimden bu yana birkaç defa güç durumda bulundum; ancak hiçbirini bana bu seferki kadar ağır gelmedi. Bu hükûmeti kandırmış ve hâlâ kandırmak isteyen biri gibiyim".²¹ Sébastiani çok üzüntülü idi, bundan böyle İstanbul'da kalmanın imkânsız olduğunu; Babıâli'nin itimadını tamamen yitirdiğini ve küçük bir iş yaptırmak için bile hiç bir otoritesinin kalmadığını tekrar edip duruyordu.

Hükûmet tarafından geri çağrıldı ve 1808 Mayısında, yerini İran'dan dönmüş olan Bay De Blanche'a bırakarak İstanbul'u terketti.

²¹ DRIAULT Edouard, Napoléon et l'Europe, Tilsit, la France et le Russie sous le Premier Empire, la question de Pologne (1806-1809), Paris, 1917, s. 265.

Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasıyla ilgili hükümler

Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ı diplomatik yollar ve vaadlerle kendi safına çeken Napolyon, Friedland zaferinden sonra, kendisine Avrupa'da güçlü bir müttefik olacak ve İngiltere'ye saldıracağında veya düşmanına barış antlaşması imzalamaya zorlayacağında kendisini kuzeyde emniyete alacak Rusya'yla bir barış antlaşması yapmayı başardı. Bununla beraber, Rusya'nın tam dosluğunu kazanması için O'na da herkese yaptığı gibi vaadlerde bulunması ve bazı imtiyazlar vermesi gerekiyordu. Böylece de hem Babıâli, hem de İran'a yaptığı vaadleri unuttu ve III. Selim'in tahttan indirilmesini bahane ederek Rusya'ya Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmayı teklif etti.

Bir konuşma sırasında I. Alexandre'a şöyle söylüyordu: "III. Selim'in tahttan indirilmesi beni Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtardı. Dostum ve müttefikim III. Selim tutuklandı. Onu biraz destekleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutabileceğini zannediyordum. Şimdi düşünüyorum ki bu sadece bir hayal. Kendi kendini idare etmekten aciz bir devleti yıkmak daha uygun olur."²²

Korkunç rakibinin dikkatini bu yöne çekmekten endişelenen Rusya Napolyon'un konuyla ilgili teklifleri kapsamında önce Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması konusunda tereddüt ettiyse de, komşusu üzerindeki ihtiraslarını nihayet gerçekleştirebilecek bir fırsatın doğduğunu gördü. Kanaatimizce burada şu muhtırayı da zikretmek uygun olur: "Öyle hareket ediniz ki, O (Napolyon) Türkiye hakkında açıkça konuşsun. Böylece söz Doğu ve Batı İmparatorluklarının kuruluşuna gelebilir. Bu durumda iki İmparatorluk arasındaki sınırlar nereler olabilir?"²³.

Tilsit görüşmeleri sırasında ve sonra Doğu anlaşmazlığını çözümlemek için Napolyon'un başlıca dört konu üzerinde durduğunu zannediyoruz: İlk etapta Osmanlı Rumelisi'nin Fransa'yla Rusya arasında paylaşılması; ikinci etapta, her iki İmparatorun da şahsen devletlerinin ortak çıkarlarını sağlayacak vasıtaları görüşmek üzere bir araya gelerek Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen paylaşılması; üçüncü etapta, Silezya'yı Fransa'nın tasarrufuna bırakmak şartıyla Osmanlı Eyaletleri'ni Rusya'ya terketmek ve nihayet dördüncü etapta da, şayet, her iki İmparatorun Tilsit'te görüştükleri projeleri

²² AHMET CEVDET Paşa, a.g.e., s. 223.

²³ DRIAULT Edouard, Napoléon et l'Europe... a.g.e. s. 165.

Çar kendiliğinden tehir edecek olursa, Eflak ve Boğdan dahil tüm Eyaletleri Babiâliye verecek bir barışın yapılması, Napolyon'un Saint - Pétersbourg Kabinesini temin etmek gayreti O'nu Prusya Eyaletleri'nden eşdeğerde yerler alarak Rusya'ya iki Osmanlı Eyaleti'ni, Boğdan ve Eflak'ı vermek fikrinden uzaklaştırmamıştı. Napolyon önce, Rusya'yı Fransa'ya bağlayabilecek olan Osmanlı İmparatorluğunun tamamen paylaşılması fikri üzerine eğildiyse de, daha sonra, Rusya'nın en büyük payı, özellikle İstanbul'u, istediğini görünce bundan vazgeçti;²⁴ meydana gelebilecek güçlükleri anladı ve İngiltere'nin kendisinden önce davranıp, İmparatorluğun en iyi yerlerini almasından korktu. Bununla birlikte, Rusya'nın ümitlerini tamamen kaybetmemesini sağladı. Bunları gözden geçirdikten sonra, Tilsit antlaşması ve Saint - Pétersbourg görüşmeleri boyunca Napolyon'un Doğu üzerindeki fikirlerinin gelişmesini inceleyeceğiz.

Napolyon, Babiâli ile Rusya arasında Fransız arabuluculuğuyla yapılacak bir barış antlaşmasının Tilsit Antlaşmasında yer almasını istiyordu, ancak bunun gerçekleşmesine fazla önem vermediğini Alexandre'a açıkça bildirerek, Moskova askerlerinin geri çekilmesi üzerinde fazla ısrar etmedi.²⁵ Osmanlı - Rus çatışması askıya alındıktan sonra, barış görüşlerinin belirlenecek bir yerde sürdürülmesi gerekiyordu ve görüşmeleri yönetecek olan Fransa da karşılıklı iddiaları uzlaştırmakla yükümlüydü. Ancak buna karşılık resmî onaylı Tilsit Antlaşmasının 8. maddesi değişik hükümdedir: "Aynı şekilde, şayet İstanbul'da meydana gelen değişiklikler sonunda, Babiâli Fransa'nın arabuluculuğunu kabul etmeyecek veya kabul edip de, başlamasından üç ay sonra görüşmeler memnuniyet verici bir sonuç vermeyecek olursa, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Fransa Rusya'yla fikir birliği yapacak ve anlaşmayı yapacak olan her iki taraf da, İstanbul şehri ve Rumeli Eyaleti hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tüm Eyaletlerini Türk boyunduruğu ve zilletinden kurtarmak için anlaşacaklardır."²⁶

²⁴ TULARD Jean, Napoléon ou le mythe du Sauveur, Paris, 1977, s. 165.

²⁵ Bu sözlü antlaşma, I. Alexandre'in Elçisi Tolstoi'ye verdiği talimatta da bulunmaktadır: VANDAL Albert tarafından zikredilen Saint - Pétersbourg Arşivleri, a.g.e, c. II, s. 214.

²⁶ CLERQ A. de, a.g.e., c. II, s. 214.

Diplomatik belgelerin normal karakterinden tamamen ayrılan bu gördüğümüz ifadeye İmparator Alexandre'in Osmanlı meselesi hakkında beslediği ihtiras hissedilmektedir. Napolyon, Doğu yolundaki Genç İmparator'un hayallerini sevkedebileceği samimi görüşmeler şeklinde antlaşmanın sürdürülmesine müsaade etti. Zaten 9. maddeye göre ilgili madde gizli kalacak ve anlaşmayı yapan taraflardan birinin onayı olmadan diğeri tarafından hiçbir devlete bildirilemeyecekti. Yine konuyla ilgili olarak diyebiliriz ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması meselesi nüfuzlu arabulucu sıfatıyla Fransa'nın yerine göre yöneteceği hızlandırıp yavaşlatacağı, durduracağı veya sonuçlandırabileceği görüşmelerin sonucuna bağlı kalmıştır.

Tilsit Antlaşmalarının Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili ayrı ve gizli maddeleri şöyle kaleme alınmıştır:²⁷

1 — Madde: Rus askerleri Kataro adıyla bilinen ülkeyi Fransız askerlerine verecekler.

2 — Madde: Yediada tüm temellük haklarıyla Majesteleri İmparator Napolyon'un hakimiyetine girecek.

4 — Madde: Majesteleri tüm Rusya İmparatoru, Kral IV. Ferdinand'ın Balear Adaları veya Kandiya Adası gibi veya bunlara eşdeğerdeki bir yeri tazminat olarak almasından hemen sonra, Majesteleri Napoli Kralı Joseph Napolyon'u Sicilya Kralı olarak tanımayı kabul edeceklerdir.

7 — Madde: Yukarıdaki ayrı ve gizli maddeler bugünkü resmî antlaşma metninde yer almış gibi aynı güç ve değerde olacak ve onunla birlikte onaylanacaktır.

Bu ayrı ve gizli antlaşma maddelerini Babiâli'nin bilmemesi için Sébastiani emir almıştı,²⁸ çünkü tabii olarak Babiâli bunu hayretle karşılayıp protesto edecekti. Ayrıca Babiâli, Fransa'nın Balkan Yarımadası sahillerini işgal etmesinden endişe duymuş ve hiç kimse de Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini elinde tutması isteğine karşı çıkmamıştı. O halde bu hükümleri gizli tutmak daha akıllıca bir hareket olacaktı.

²⁷ Antlaşma metni Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinde bulunmaktadır: Turquie, Correspondance politique, no 213-224, 1806-1809.

²⁸ Talleyrand'ın 19 Temmuz 1807 de Sébastiani'ye gönderdiği mektup bir önceki Arşivler, Correspondance de Turquie, Supplement, No. 24. 1806-1810.

Daha şimdiden Napolyon, Doğu deniz bölgelerinin kıymetli bir parselini, Kataro (Kotor) Limanını ve Yediada'yı kendisinin addediyordu.²⁹ Daha savaşmak ve fethetmek gerektiğinde, "insanlığa barış sağlamak lutfunu" artık reddetmemesi kaydıyla İngiltere ile yapacağı görüşmelerde bir değişim veya telafi aracı olarak kullanmak³⁰ ve daha büyük topraklara sahip olmak için aldığı bu yerlerle bir başlangıç yapmayı düşünüyordu.

Tilsit'te hayallerini geniş tutan iki imparator, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhindeki büyük düzenlemeleri gözden geçirdiler. Tuna'nın öbür yakasına yerleşmiş olan Rusya'ninkini dengelemek için Fransa'nın Balkan Yarımadası'nın batısında sağlam bir mevkiye sahip olması öngörülüyordu.

Bununla birlikte Napolyon Tilsit görüşmelerinden beri düşünüyordu; görüşleri değişmiş ve hisselerin eşit olmadığına kanaat getirmişti. Zaten, Boğdan ve Eflak'ı eline geçirmiş durumda olan Rusya'nın hissesine sahip olmak için bunları koruması yeterliydi; Fransa'ya gelince, O, kendi hissesini fethetmek zorunda kalacaktı. Rumen ülkelerinin eklenmesiyle Rusya, zaten coğrafi uzantıyı oluşturan sınır bölgelerini kendi topraklarına dahil edecek; halbuki Fransa'nın elinde bulunduracağı Bosna, Arnavutluk hatta Epir ve Yunanistan, İmparatorluğunun esas kısmına bağlanması güç, uzak müstemlekeler olacaktı. Rusya eyaletlere sahip olurken, Fransa müstemlekelerle, haşin, fakir, geçit vermez ve savaşçı topluluklar tarafından savunulan bölgelere sahip olacaktı. Bunları fethetmek için savaşmak ve muhafaza etmek için yeniden savaşmak gerekiyordu. Bu zafersiz savaşlar da sadece münazaalı menfaatler verebilirdi. Bu memleketlerin alınmasıyla bir engel daha doğacaktı. Buna göre Boğdan ve Eflak'ın kaybı Osmanlı İmparatorluğunun çökmesini gerektirmeyebilirdi. Babıâli eksik uzuvla ayakta durabilirdi; ancak, vücudundan iki uzvun kesilmesine dayanabilecek miydi? Rusya'nın O'nun elinden Tuna Eyaletlerini alması ve Fransa'nın da tamamen batı bölgelerini ele geçirmesi halinde bu müthiş darbeyle çökecek mi, yoksa, bundan önce Fransa'nın Mısır'a saldırısı ve İngilizler'in Boğazlar'a ve Mısır'a saldırıları sırasındaki gibi, vatanlarını kurtarmak

²⁹ Napolyon'un Kataro (Kotar) ve İyonya Adaları (Yediada)'nı istediği mektup RANKE tarafından yayınlanmıştır: Mémoires de Hardenberg, Paris, 1874, s. 528-530.

³⁰ Ayrı ve gizli Tilsit Antlaşmasının 4. maddesinin hükmü.

veya uğruna ölmek isteyen tüm tebasını çağırarak Osmanlılar işgalcinin karşısına mı dikilecekti? Birinci durumda, her iki İmparator da hiç bir zaman üzerinde anlaşamadıkları ve güç bir iş olan paylaşma meselesiyle karşı karşıya kalacaklardı. Zaten, Tilsit'te kabul ettiği kısmi paylaşma meselesi de artık gerçekleşemez gibi geldiğinden, Napolyon tamamen paylaşmayı tercih ediyordu.

Yine Napolyon bu büyük işin er veya geç kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Fakat kendisine bağlı kalan ve bazı menfaatler sağlayabilecek olan bir devleti kendi elleriyle mahvedebilecek miydi? Bu fikir kendisine çok ağır gelmesine rağmen, kanaatimizce, Osmanlı İmparatorluğunu ele geçirmekten O'nu alıkoyan esas sebebi başka yerde aramak gerekir. Her ne kadar Fransa'yı Nil vadisine getirmeyi arzu etmişse de, Tilsit Antlaşmalarından sonra zamanın henüz gelmediğini kabul ederek, politikasını istikbali korumaya yöneltti. Bunun için de, Osmanlı idaresinin devamı kendisine fayda sağlayacaktı. Osmanlı İmparatorluğunun ölüm fermanını vermek ve böylece de Mısır'ı boş ve sahihsiz olarak ilân etmek, O'nu ilk işgalciye teslim etmek demektir. Bu durumda da, şüphesiz İngiltere Fransa'dan önce orada olacaktı. Zaten, Malta ve Sicilya'yı eline alıp, Adriatik Denizi'nin girişini kapamış olan İngiltere tüm Mısır çevresini tekelinde bulunduruyordu. Ötedenberi de Bonapart'ın yolunu gösterdiği zengin Eyaleti ihtirasla gözetliyordu. Babiâli ile olan anlaşmazlık sırasında da O'nu eline geçirmeyi denemişti. Daha Rus - Fransız orduları İstanbul'a ulaşmadan, İngiltere, Mısır, Kıbrıs, Kandiya ve Ege Adaları, hattâ Mora ve Çanakkale Boğazını eline geçirmiş olacaktı. Bugün böyle bir işe girişecek olursa, Napolyon kendisine istikbal kapılarını kapamış ve bu önemli yerleri İngiltere'ye terketmiş olacaktı. Bu konuda Champagny, "Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına karşı çıkmasına en büyük engeli de bu teşkil ediyor" demişti.³¹

Bununla birlikte, Napolyon'un Babiâli hakkında siyaseti, olaylara, duruma ve Rusya'yla olan ilişkilerine bağlı kalıyordu. Osmanlı topraklarında bazı fedakârlıklar yapma pahasına Osmanlı ülkesinden geçerek Hindistan'a ulaşma projesinden Alexandre'a bahsetti. Dört ay sonrada, Saint - Péterbourg'a gelir gelmez Caulaincourt konuyu görüşmekle görevlendirildi.³² Alexandre'la Roumantsof Fransız tek-

³¹ ve ³² Caulaincourt'a verilen talimat, Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, cilt 144, a.g. belge.

liflerini temkinle karşıladılar.³³ Rusya karşılıksız olarak yardım etmek istemiyor; göze alacağı tehlikeye eşdeğerde avantaj sağlamayı arzu ediyor ve daha Asya'da harekete geçmeden Avrupa'da peşin olarak ödenmek istiyordu. Hattâ Eflak ve Boğdan'ı bile terketmenin Rusya'yı ikna etmeye kâfi gelmeyeceğini ve O'na Osmanlı İmparatorluğu'nun sırtından daha kalıcı fevkalâde imtiyazlar vermesi gerektiğini düşünen Napolyon'un zihninde yavaş yavaş, gerçekleştirmesi insan gücünün üstünde gibi görünen şöyle bir fikir yer aldı: Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerinde Hindistan seferini yapmak. Bunun için de, 1 Ocak 1808'de Tuileries Sarayına gelir gelmez Talleyrand'la bir köşeye çekilip O'nunla beş saat boyunca görüştü.³⁴ Konferanslar günlerce birbirini takipetti; sonunda Napolyon ikili bir proje ortaya koydu: Babıali'nin kurban edileceği proje, Hindistan'ın hedef alınacağı proje. Talleyrand'ın itirazlarına rağmen de, Napolyon bunlardan biri veya diğerini şiddetle istediğini açığa vurdu.³⁵

Ancak, İspanya meselesi O'nu meşgul ediyor ve Doğu işi için de Rusya'nın hazırlıklarının iyice anlaşılmasını ve Caulaincourt'un ilk haberlerinin Rusya'dan gelmesini bekliyordu. Osmanlı İmparatorluğunu feda etmeden önce Alexandre'in isteklerinin bir kanun hükmünde ilân edilip edilmeyeceğini öğrenmek istiyor ve Babıali'nin hâlâ kendi sistemi içinde etken bu rol oynayıp oynayamayacağını kendi kendine soruyordu.

Sonunda Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmaması fikrine döndü ve bunu temin etmenin güçlüğü üzerinde durdu. Zira, Akdeniz'deki İngiliz donanması O'nu endişelendiriyor, plânlarını altüst ediyor ve O'nu önceden gözden geçirdiği tehditkar gerçekle karşı karşıya bırakıyordu. Diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğunun ilk darbeye yıkılacağından ve Asya kapısının hemen açılacağından pek emin değildi; ancak emin olduğu bir şey vardı ki, o da, daha Osmanlı toprak bütünlüğüne karşı yapacağı ilk harekette İngiltere'nin Mısır'ı ele geçirmeyi deneyeceği idi. Bu sebeple bu korkunç manzara karşısında yeniden duraklayarak, tereddüt etti ve hiçbir şeyi aceleye

³³ Caulaincourt'in 31 Aralık 1807 tarihinde Champagny'ye yazdığı mektup: Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, a.g. cilt.

³⁴ TULARD Jean, a.g.c. s. 344.

³⁵ Tolstoi'nin Roumantsof'a gönderdiği 29-30 Aralık 1807 ve 9-11 Ocak 1808 tarihli mektupları, Saint - Pétersbourg Arşivleri: VANDAL Albert a.g.c. s. 228.

getirmenin doğru olmayacağına karar verdi; 14 Ocakta da Champagny'den ilk talimatları doğrultusunda³⁶, Türk - Prusya projesini yeniden ele alması ve Fransa'nın Doğu'dan alacağı tüm payların ertelenmesi için Caulaincourt'a yazmasını söyledi: "... Majesteleri, Türk İmparatorluğunun varlığı meselesine sonra karar verecekler ve O'nun batışını hızlandırmayı pek istemiyorlar".

Tilsit Antlaşmalarından Erfurt Antlaşmasına geçiş

Akabinde, her iki İmparatorun da Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasını görüşmek üzere randevu verdikleri Tilsit Antlaşmaları, bir derecede Erfurt Antlaşmasını doğurmuştur. Caulaincourt'un şu ifadesinde de bu açıkça görülmektedir: "Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması fikrinin Saint - Pétersbourg'da kararlaştırılması mümkündür; bu durumda, İmparator, Ruslar'ın Avusturya'yı işe karıştırmalarından çok, bu paylaşmada Fransa'ya mümkün olduğu kadar fazla nüfuz tanıyarak paylaşmayı sadece Rusya'yla kendi arasında gerçekleştirmeyi tercih etmekte ve Rus Hükümetini fazla telaşa düşürmemek niyetindedir. O halde bu paylaşmayı tamamen reddetmemeli, ancak konu üzerinde sözlü olarak anlaşmanın gerektiğini ilân etmelidir.

Beyefendi, Majesteleriyle olan konuşmalarını ve, İmparator Alexandre'in yapacağı seyahat sırasında Paris'te veya her iki Hükümdarın gelebilecekleri herhangi bir yerde anlaşmaya varmadan konunun hiçbir surette açığa vurulmaması için her iki İmparatorun da nasıl anlaşmış olduklarını imparator Alexandre'a hatırlatınız"³⁷.

Şimdi de, iki İmparatorun da kendilerini yaklaşık olarak bir yıldan beri meşgul eden bu paylaşma meselesini nasıl çözeceklerini görmek için Erfurt Antlaşmasını gözden geçireceğiz.

23 Aralık 1808'de Erfurt'dan hareket ederken Talleyrand öncesinden daha geniş fakat aynı doğrultuda bir paylaşma plânı hazırlanıp, kendisine göndermesi için Monsieur D'Hauterive'i görevlendirdi; burada her zamanki gibi zamanlı ve şartlı bir paylaşma söz

³⁶ Burada ana hatlarını incelediğimiz, Napolyon'un Babıâli hakkındaki niyetlerini ayrıntılı olarak kavrayabilmek için, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına hasredilmiş olan ve ilgili kısımlarını ekteki tercümesinde vereceğimiz Caulaincourt'un talimatlarına, bakmak yeterlidir. a.g. belge.

³⁷ Caulaincourt'un talimatına Napolyon tarafından dikte edilen ek, enceki belge.

konusuydu ve Babiâli ve İngiltere'yle ilgili şartların yanısıra, Fransa'nın Rusya'yla olan tüm ilişkilerinde uygulanacak bazı genel hükümler de yer almaktaydı.

Monsieur D'Hauterive'nin hazırladığı son plân üzerine, her iki İmparator da şimdilik tamamen paylaşma meselesini bir tarafa bırakıp, konuyu başka bir görüşmede incelemek ve sadece Rusya'nın Tuna'ya kadar olan genişlemesini hükme bağlamak için Erfurt'da Doğu işleriyle ilgilenileceğini kararlaştırdılar. Alexandre, Eflak ve Buğdan'ın tasarufu meselesine tartışma götürmez ve açık bir şekil verdirmeye söz verirken, Napolyon da bazı kısıtlayıcı hükümlerle uygulamayı hafifleteceğini en azından, geciktirebileceğini ümid ediyordu.

Böylece Erfurt antlaşmasında, hiç bir ümidi kalmayan, Eflak ve Buğdan halkı ve bunların mal ve mülkü için yeterli güvenceleri sağlayamayan ve bu Eyaletleri pratik olarak topraklarına katıp, İmparatorluk sınırlarını Tuna'ya kadar genişletmiş olan Rus İmparatoru, ancak bu şartlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü tanıyabilirdi. İmparator Napolyon da görüşme hükümlerini ve Rus İmparatorluğu'nun sınırlarının Balkanlar'dan Tuna'ya kadar uzamasını kabul ediyordu.³⁸

İmparator Alexandre bu hükmü çok gizli tutuyor ve İstanbul'da veya başka bir yerde yapmayı tasarladığı görüşme ile mümkün olursa dostça her iki Eyaleti de tamamen elde etmeyi düşünüyordu.

Bu duruma göre Fransa arabuluculuktan vazgeçiyordu. Her iki imparatorluğun elçileri veya ajanları da Fransa'yla Babiâli arasındaki dostluğu tehlikeye düşürmemek ve böylece de Akdeniz Osmanlı limanlarında yaşayan Fransızlar'ın emniyetini sağlamak ve Babiâli'nin İngiltere'nin kollarına düşmesini önlemek için söz birliği yapacaklardı.

Babiâli Eflak ve Boğdanı vermeye razı olmazdı, savaş yeniden başlarsa İmparator Napolyon hiçbir şekilde savaşa katılmayacak ve sadece Babiâli nezdinde iyi niyet girişiminde bulunacaktı; ancak, Avusturya veya herhangi bir devletin bu muhtemel savaştan Osmanlı İmparatorluğu'yla anlaşması halinde İmparator Napolyon, duru-

³⁸ 12 Ekim 1808'de Erfurt'da Fransa ile Rusya arasında imzalanmış olan İttifak antlaşmasının, Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren, 8'den 11'e kadar olan maddeleri: NORADOUNGHIAN Gabriel Efendi, a.g.e. c. 11 s. 80, 81.

mu her iki İmparatorluğu da birleştiren genel antlaşma hükümlerindenmiş gibi değerlendirerek derhal Rusya'yla anlaşacaktı.

Nihayet Antlaşmayı imzalayan devletler önceden görüşmeksizin ne Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir bölgesine hiçbir surette zarar vermek ve ne de zarar görmesini arzu etmek istemediklerini bildirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumasını kabul ediyorlardı.

Her iki İmparator da İngiltere'yle barış yapabilmek için önemli bir girişimde bulundular: Büyük Britanya Kralına ortak bir mektup yazarak, uluslara barış getirmeyi, Avrupa'da meydana gelmiş olan değişikliği tanımayı, sonra, saygılı fakat yeterince açık bir ifadeyle, O'na barışı reddetmenin yeni ve çok önemli değişikliklere yol açacağını anlatmaya çalışacaklardı. İngilizlerin dikkati Doğu'ya yönelmiş olacağından da, bu sözlerde Babiâli için bir tehdit bulunacağını sezecekler ve belki de bunun gerçekleşeceğini hissederek anlaşmaya karar vereceklerdi. Fakat kanaatimizce, İngiltere'ye maddî yönden zarar verecek durumları olmayan Napolyon ve Alexandre, hayali bir korkuluk yaratarak, O'nu sadece manevî bir etki altına almayı deniyorlardı.

Bununla birlikte, iyilikle veya zorla, Eyaletleri eline geçirmek isteyen Rusya, haklı çıkmak ümidiyle, 1809'dan 1812'ye kadar Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdı. Ancak, Ruslar, Brayla önlerinde büyük bir yenilgiye uğradılar. General Proserowsky'nin ölümünden sonra yerini alan Bagration da Silistre önlerinde yenildi; Veziriazam Yusuf Paşa gerçek bir savaş çıkardı, Tuna'nın batı yakasını çok iyi korudu ve, Eflak ve Boğdan'ı tehdit etmeye başlayınca, bu iki Eyalet 28 Mayıs 1812 Bükreş Antlaşmasıyla Babiâli'ye geri verildi.³⁹

³⁹ II. Mahmud ve I. Alexandre'in adlarına Osmanlı heyetinden Esseyid Mehmed Galip Efendi, İbrahim Selim Efendi ve Rus heyetinden André Italinsky, Jean Sabanieff ve Joseph Fonton Fonton tarafından imzalanan Bükreş Antlaşması özellikle, Prut Nehri'nin her iki tarafca da sınır olarak kabul edildiği; Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Eflak'ı, Tuna Adalarını, Prut'un batı yakasını ve böylece de, Boğdan'ın bir kısmını ve Asya'da yeniden fethettiği toprakları alıp, Rusya'ya Prut'un doğusunu, Boğdan'ın bir kısmını ve Besarabya'yı bırakan yeni hükümler getirmiştir: MARTENS Ch. de ve Cussy F.de, Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques, Leipzig, 1846-1857, cilt III, s. 397-398; Koçu Reşat Ekrem, Osmanlı Muahedeleri, Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi, İstanbul, 1934, s. 133-135.

Daha sonra, 1817 Martında, Saint - Hélène'de sürgün hayatı yaşayan Napolyon'a Tilsit ve Erfurt hakkında sorulduğu zaman şöyle cevap vermiştir:

“Alexandre'in bütün düşünceleri Türkiye'yi fethetmeye yönelmişti. Bu konu da birlikte bir sürü konferans yaptık. Teklifi önce beni büyülemişti, Avrupa uygarlığının gelişmesi için bu Barbarları (Türkleri) Avrupa'dan kovmanın yararlı olacağını düşünüyordum, Ancak, bundan ortaya çıkabilecek sonuçları düşündüğüm ve, Türkler'in himayesi altında bulunan ve doğal olarak Ruslar'a katılacak olan çok sayıdaki Yunanlılar'la birlikte bu projenin Rusya'ya ne gözalcı bir üstünlük sağlayacağını gözden geçirdiğim zaman, özellikle Alexandre'in İstanbul'u istediği zaman, razı olmadım, buna izin vermezdim, çünkü bu, Avrupa'daki dengeyi bozacaktı. Bu projeye Fransa'nın Mısır, Suriye ve Adaları kazanacağını ve bunun da Rusya'nın elde edebileceklerine kıyasla hiçbir önem taşımayacağını düşündüm. yine Kuzey Barbarlarının zaten çok güçlü olduklarına ve muhtemelen daha sonra tüm Avrupa'ya hükmedebileceklerine inandım...”⁴⁰

Neden Erfurt Antlaşmasını onaylamayıp, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını gerçekleştirmediği kendisine sorulduğu zamansa, şöyle karşılık vermiştir:

“Antlaşma metni hazırlanmıştı, ancak imzalama sırasında karar veremedim. Bu, dünyanın yeni baştan kuruluşu olacak, belki de Polonya Eyaletleri yüzünden Avusturya'yla yeni bir savaş yapmayı gerektirecekti. Sonra, Türkiye'nin paylaşılmasıyla, genel barış görüşmelerinde koz olarak kullanmayı gizliden gizliye tasarladığım tüm fetihlerin Fransız İmparatorluğu'na temelli katılmasının gerçekleşmesini İngiltere ile yapılacak barışta nasıl ümidedebilirdim? Batı İmparatorluk tacını Erfurt Antlaşmasıyla bir kere başıma koyunca, artık hiçbir zaman İngiltere'yle barış mümkün olmayacak; bundan böyle de bir ölüm - kalım savaşı başlayacaktı. Bir kere İstanbul'a sahip olduktan sonra da, İmparator Alexandre'in İngilizler'le anlaşmayacağını bana kim temin edebilirdi?...”⁴¹

Hem sözleri, hem de hareketlerinde keşfettiğimiz gibi, başlangıçta biraz çekingen davranan, fakat İmparatoru Alexandre'in ısrarları ve çeşitli olaylar karşısında istekli olan, Doğunun en büyük İmpara-

⁴⁰ ve ⁴¹ Oeuvres de Napoléon Ier à Saint - Hélène, cilt XXX, s. 229, 402, supplément à la Correspondance politique de Napoléon Ier, a.g.e.

torluğunu fethetmeyi, bunun enkazı üzerinde kendisi için bir başkasını kurmayı planlayan ve böylece de Balkanlar'daki Rus tehlikesini, belki de İngiliz tehlikesini, önlemek isteyerek şahsi ihtiraslarının esiri olan Napolyon, gerçekten Osmanlı İmparatorluğu'nu yok etmeyi veya en azından, her iki imparatorun da hiç bir zaman üzerinde anlaşamadıkları en büyük hisseyi, İstanbul'u mümkün olursa ve tabii olarak kendisine ayırmayı düşünmüştür.

Bununla birlikte III. Selim'in ve daha sonra II. Mahmud'un kararlı tutumları, Ruslar'a karşı kazanılan bazı zaferler, Rusya'nın aşırı ihtirasları ve nihayet bir İngiliz saldırı ihtimali kendisindeki kendi tabiriyle bu "gizli düşünceye" gem vurmuş ve O'nu gerçeğe yöneltmiştir. Ancak, Rusya'ya ve sonradan da, Avrupa ülkelerine karşı savaşı kaybetmemiş ve, iktidar elinden alınarak, Saint - Hélène Adasına sürülmemiş olsaydı, saydığımız bütün bu hafifletici sebepler Napolyon'da tutuşmuş olan bu ateşi söndüremeyecekti.

Yine belirtmek gerekir ki, Napolyon'un sözleri ve hareketleri hatta yaptıklarıyla düşündükleri ve tavsiye ettikleriyle karar verdikleri arasında büyük bir fark vardır. O, Osmanlı İmparatorluğu için, Osmanlı Elçilerinin belirttikleri gibi ve mütevazî incelememizde de hissedileceği üzere, kendisinden sakınılması gereken, güvensiz bir kimse olmuştur.

B E L G E

MONSIEUR CAULAINCOURT'A VERİLEN TALİMAT⁴²

(1807 - 1811 tarihleri arasında Rusya'ya gönderilen Fransız Elçisi)

Monsieur de Tolstoï'nin Tilsit Antlaşmasının yapılış şekli üzerinde hiçbir talimat almadığı anlaşılıyor. İmparator Alexandre'in görüşlerini bildirecek talimatın gönderilmesi gerekli görülüyor.

Türkiye'yle barış yapmak için Rus İmparatoru, İmparator Napolyon'un arabuluculuğunu kabul etti. Türkiye de bunu kabulendi ve Paris'teki elçisi bunu akdedecek tam yetkiye sahiptir. Monsieur Tolstoï'ninsa hiç yetkisi yok, bu durumda görüşmeler yapılamaz; Eflak ve Boğdan'ın şimdiki işgali, Comte Romantzoff'un General

⁴² Belgenin aslı Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinde bulunmaktadır: Rnessi, Correspondance politique, cilt 144. Bunun sadece Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren pasajlarının Türkçe tercümesini veriyoruz.

Savary'ye açılması ve nihayet Rus ordusunun davranışları Rusya'nın bu iki Eyalete göz diktiğini düşündürmektedir. İmparator (Napolyon) Eflak ve Boğdan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesine fazla itiraz etmiyor. Bunların karşılığında birkaç Prusya Eyaleti daha almayı gerçekleştirerek bazı konularda çıkar sağlayabilir; İmparator bu monarşiyi daha da zayıflatarak federatif sistemi güçlendirecektir; bu değerlendirmeye yıkılış halinde bulunan Babiâli'de eklenecektir; Eyaletler O'nun için kaybedilmiş sayılır; Babiâli, Eyaletlerin sağlayabilecekleri kaynaklardan yararlanacağına inanabilir; bu bölgeler tahribedilecek ve halkları da iki devletin talanına eza ve cefasına uğrayacak; çığlıklar, şikâyetler İmparator Napolyon'un kulaklarında çınlayacak; böylece de, her seferinde yeniden doğacak olan sürtüşmelere müdahale etmeğe çağrılacak ve Fransa'yla Rusya arasındaki dostluk tehlikeye girecektir.

Diğer taraftan, Rus İmparatoru'nun şahsî menfaati için elinin altında subaylarına dağıtılmak üzere toprak ve mal-mülk bulundurması gerekir; haleflerinin yaptığı gibi, O'nun da halkı nazarında yücelebilmesi için İmparatorluğunun sınırlarını genişletmesi gerekir.

Ancak Eflak ve Boğdan'ı alırsa, görünüşte Tilsit Antlaşmasını ihlâl etmiş olur ve bu da antlaşma yapanlardan sadece birisinin çıkarları için olamaz. İmparator (Napolyon)'a da bir taviz vermek gerekir ve bunu da, sadece antlaşmada verilmesi öngörülen, iki Türk Eyaleti'ne gerek halk, gerekse zenginlik ve gelir açısından eşdeğerdeki Prusya Devletçiklerinin biri arasında bulabilir. Böylece de, Fransa'nın müttefiki gibi Rusya'nın müttefiki de aynı kayba uğramış ve her ikisi de Tilsit Antlaşmasının kendilerine bıraktığı pozisyonda daha zararlı çıkmış olacaktır. Gerçekten Prusya'nın iki milyondan fazla bir halkı olmayacaktır; ancak, krallık âilesinin mutluluğu için bu yeterli olmayacak mı? Kaybettiği mevkiyi yeniden elde etmek için sarfedeceği tüm çabalar halkına eziyet etmekten ve gereksiz pişmanlıklar doğurmaktan başka bir işe yaramayacağından, hemen ve tam bir feragatle zayıf devletler içine girmesi menfaati icabı olmayacak mı?

İmparator (Napolyon)'un bu telafiyi kolayca İtalya Krallığına en yakın olan Bosna ve Arnavutluk gibi Türk Eyaletlerinden alabileceği size Pétersbourg'da ima edilebilir. Bu konudaki tüm düzenlemeleri reddetmelisiniz; bu da İmparator'a uygun düşmeyebilir; öngörülmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu Eyaletleri İmparator'un fethetmesi

gerekecektir; şimdi Rusya'nın elinde olan Eflak ve Boğdan gibi bunlar İmparator'un elinde değildir. O halde bunları fethetmek için savaşmak, elde tutmak için de gayret sarfetmek gerekecektir, zira bu ülkelerin önyargıları ve halklarının karakterleri, kolayca elde edilmelerini büyük ölçüde önleyecektir; bu Eyaletler İmparator için fazla önemli bir mal olmayacaktır; az zengin, ticaretsiz, endüstrisiz ve durumları itibarıyla de, İmparatorluk merkezine çok zor bağlanacak niteliktedirler. Bu sözde telafiyle İmparator'a menfaatsiz ve zafersiz olarak ve silahlarla çözümlenebilecek olan bir üzüntü kaynağı bırakılmış olacaktır.

Bundan çok önemli sonuçlar çıkacaktır, en önemlisi de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıdır. Kuzeyde ve batıda meşgul olan Osmanlı İmparatorluğu'nun daha fazla tutunması mümkün olmayacaktır. Halbuki, Eflak ve Boğdan'ın elinden çıkması O'nun gücünü hiç sarsmayacaktır; Rus nüfuzu altındaki bu iki Eyalet zaten yirmi yıldan beri Osmanlı İmparatorluğu için kaybedilmiştir; ancak bu kaybı diğer batı Eyaletleri de izleyecek olursa, İmparatorluk kalbinden vurulmuş, bel bağladığı umudunu yitirmiş olacak ve böylece de, bir taraftan Ruslar, diğer taraftan da Fransızlar tarafından saldırıya uğrayacak olan Babilî ortadan kalkmış olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu batışı Pétersbourg Kabinesi tarafından arzu edilebilir; bunun kaçınılmaz olduğu zaten bilinmektedir; ancak iki İmparatorluk sarayının da siyaseti bunu hızlandırmak değildir; bu geniş enkazın paylaşılması biri için olduğu kadar diğeri için de en çok avantajlı olacağı zamana ve, şimdi kendilerinin düşmanı olan bir devletin en zengin miras olacak olan Mısır ve Adaları eline geçirerek, İmparatorluğa sahip çıkmasından korkmayacakları zamana kadar bu paylaşmayı geciktirmelidirler. Bu da, İmparator'un Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına karşı çıktığı, en önemli sebeptir.

İmparator (Napolyon) tarafından yazdırılan ek

Böylece, İmparator'un gerçek arzusu Rusya ve Fransa'yla barış içinde yaşayacak ve, Fransa'nın Prusya'dan fazla olarak aynı eşdeğerde yerler almasını Rusya'nın kabul etmesi şartıyla, Tuna'nın toplanma hattını ve ek olarak bu Nehir üzerinde İsmail Nahiyesi gibi bazı yerleri kendisine sınır olarak alacak olan Osmanlı İmparatorluğu'nun şimdiki toprak bütünlüğünde kalmasıdır.

Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması fikrinin Saint - Pétersbourg'da kararlaştırılması mümkündür; bu durumda, Ruslar'ın Avusturya'yı işe karıştırmalarını sağlamak yerine, mümkün olduğu kadar Fransa'ya fazla nüfuz tanıyarak, paylaşmayı sadece Rusya'yla kendi arasında gerçekleştirmeyi tercih eden İmparator'un niyeti, konu üzerinde Rusya'yı fazla endişelendirmemektir.

O halde bu paylaşmayı fazla reddetmemeli, fakat konu üzerinde sözlü olarak anlaşmanın gerektiğini ilân etmelidir.

Beyefendi, Majesteleri Napolyon'la olan konuşmalarını ve, İmparator Alexandre'in yapacağı seyahat sırasında Paris'te veya her iki İmparator'un da gelebilecekleri herhangi bir yerde anlaşmaya varmadan konunun hiçbir surette açığa vurulmaması için her iki İmparator'un da nasıl anlaşmış olduklarını İmparator Alexandre'a anlatınız. Fakat bu paylaşma görüşleri açığa vurulacak olursa, her türlü olaya hazır olmak amacıyla, bundan, en azından, Fransız İmparatoru'nun Vistül Nehrinin sol yakasını boşaltmamasının gerektiği sonucunu elde ediniz. İmparator'a telâfi konusu olarak da, size Arnavutluk ve Bosna'dan bahsedildiğinde, tamamen eşit bir anlaşma aracı olan, her türlü çıkara uygun, gerçekleştirilmesi çabuk ve kolay olan ve bu sonuçların hiçbirisi olmadan en uyanık siyasetin bile ne önceden kestirebileceği, ne de haber verebileceği fazladan birkaç Prusya Eyaletinin verilmesinden söz ediniz.

Böylesine büyük çıkarlar tartışılırken İmparator silahı elinden bırakamaz. Rusya Dniester bölgelerini, Eflak ve Boğdan'ı işgal ediyor ve Fransızları bile çağırmaksızın, bu taraftaki ordusunu takviye ediyor. İmparator Alexandre'a tam güveni olan İmparator kendi tutumunu ayarlamak istiyor; ancak, her iki İmparator'un da eşit olarak yürümesi gerekir. İmparator'un tutumu ne olacaktır? Akıl, adalet ve temkin kendisine başka bir tarafı tutmasına izin vermiyor ve hiçbir engel de O'nu bu yoldan döndüremez.

İmparator silahı elinden bırakmayacak. Türkiye'yle barış görüşmeleri başlamadıkça ve İmparator Alexandre'in niyetinin Eflak ve Boğdan'ı geri vermek olduğunu ilân etmedikçe veya buraları kısmen boşaltmadıkça ve, size daha önce sözünü ettiğim olayların yeni durumlarıyla ilgili düzenlemeler iki devlet arasında kararlaştırılmadıkça, İmparator (Napolyon) Prusya Devletçiklerini boşaltmayacaktır. İmparator, konunun biri veya diğeri için hazırdır. Biri veya diğeri O'na

uygun gelebilir. Eflak ve Boğdan'ı kendisine terkeden düzenlemenin Rusya'ya daha avantajlı olacağı kanaatinde olacağı için, bunu sadece bu sebeple, tercih edecektir; ancak önceden, düzenlemeyle ilgili şartlar ve buna verilecek şekil üzerinde anlaşmak gerekecektir. Size anlattığım prensipler üzerinde, imzalamaya yetkili bulunacağınız, Tilsit Antlaşmasının yorumlayıcı mahiyetteki bir antlaşma imzalamak gerekecektir. Kendisine verilecek olan Eyaletlerin toprak bütünlüğünü Babıâli'ye bırakacaktır. Ancak bu antlaşma saklı kalacaktır. Her iki İmparator da özel bahanelerle falanca veya falanca Eyaleti boşaltmayacağını açık bir şekilde belirtecektir; her iki devletin gizlice üzerinde anlaşacakları düzenlemeleri tasdik etmek iki devletin gizlice üzerinde anlaşacakları düzenlemeleri tasdik etmek amacıyla, Paris'de bir taraftan, Fransız arabuluculuğunda, Rusya'yla Türkiye arasında, diğer taraflardan, Rusya'nın arabuluculuğunda, Fransa'yla Prusya arasında birer antlaşma yapılması sağlanacaktır.

O halde Beyefendi, bu önemli siyaset hakkında İmparator'un niyeti ne olacaktır? Napolyon'un en çok tercih ettiği ise, Türkler'in Eflak ve Boğdan'a rahatça sahipolabilmeleridir. Ancak, Saint-Pétersbourg Kabinesinin arzusunu temin etmek ve Alexandre'in iyiden iyiye bağlanmasını sağlamak amacı, Fransa'nın Prusya Eyaletlerinden eşdeğer de bir telâfi almak suretiyle bu iki Eyaleti Rusya'ya terketme ihtimalini uzak tutmayacaktır; nihayet, Türk İmparatorluğu'nun parçalanmasını istemeyen ve bunu felaketli bir iş olarak gören Napolyon, İmparator Alexandre'la ve elçisiyle görüşürken, paylaşmayı kesin bir dille reddetmemenizi istiyor; ancak zamanı tehir edilmesi gereken sebepleri kesin bir şekilde ifade etmeyi size tavsiye ediyor. Rus ihtirasının bu pek eski projesi, Rusya'yı Fransa'ya bağlayabilecek bir bağıdır. Bu sebeple de Rusya'nın ümitlerini tamamen kırmaktan çekinmek gerekir...

Hindistan'a bir sefer yapmayı düşüneceğiz; hayali göründükçe meydana gelecek olan teşebbüs (ve bu konuda Fransa ve Rusya neler yapabilir?) İngilizler'i ürkütecektir. İngiliz Hindistanı'na atılmış olan tedhiş tohumu Londra'da karışıklık çıkaracak ve, Babıâli'nin İstanbul'dan geçiş hakkı vereceği 40.000 Fransız askerine katılmak üzere Kafkasya'dan gelecek olan 40.000 Rus askeri Asya'da dehşet saçmaya ve O'nu fethetmeye muhakkak kâfi gelecektir. İmparator da, İran'a atadığı elçinin aynı görüşler içinde gideceği yere varmasına izin vermiştir...

BİBLİYOGRAFYA

I. Arşivler :

. Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, bunlardan, Turquie, Correspondance politique (1807-1812), supplément (no. 24, 1807-1810); Mémoires et Documents de PELISSIER E. (No. 63-64, 1792-1814); Russie, Correspondance politique (1807-1812); Perse, Correspondance politique (1807-1812) et Mémoires et Documents (no. 7, 1806-1808).

. Paris Millî Arşivleri, (no. AF. IV; AD. XV, 54).

. Başbakanlık Arşivleri - İstanbul, bunlardan, Cevdet Tasnifi (Hariciye Vesikaları); Hatt-ı Humayun Tasnifi; İbnü'l-Emin Tasnifi; Nâme Defterleri; Mühimme Defterleri...

II. Matbu Eserler :

. Correspondance de Napoléon Ier (I. Napolyon'un Muhaberatı), publiée par ordre de Napoléon III, Paris, 1858-1869, 28 cilt, bunun devamı olarak,

- Des oeuvres de Napoléon à Saint - Hélène, 29'la 32. ciltler, Paris, 1870, eksik olan bu eserleri tamamlayıcı mahiyette çıkan yayınlar:

- BROTONNE de Léonce, Lettres inédites de Napoléon Ier, Paris, 1898 ve

- Dernières lettres inédites de Napoléon, Paris, 1903, 2. cilt.

- LECETRE Léon, Lettres inédites de Napoléon Ier, Paris, 1897, 2 cilt.

- PICARD Ernest ve TUETÉY Louis, Correspondance inédite de Napoléon Ier, conservée aux Archives de la Guerre, Paris, 1812-1935, 5 cilt, birinci yazardan:

- Napoléon Ier, préceptes et jugements, Paris, 1913.

. MARTENS Ch. de ve Cussy F. de Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques, Leipzig, 1846-1857,

. CLEQC A. de, Traités de la France depuis 1713 jusqu'à nos jours, Paris, 1864.

. TESTA le Baron de, Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères, Paris, 1865, 3 cilt.

. NORANDOUNGHIAN Gabriel Efendi, Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman, Paris, Leipzig, 1897-1903, 4 cilt.

. AHMET CEVDET Paşa, Tarih-i Cevdet, tertib-i cedit, Dersaadet, 1309, 12 cilt (8-10. ciltler).

. DRIAULT Edouard, La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours, Paris, 1914 ve aynı yazardan,

- La politique orientale de Napoléon Sébastiani et Gardan, 1806-1808, Paris, 1904.

- . BRUNEAU André, Tradition et la politique de le France au Levant, Paris, 1932.
- . DUNAN M.; Les deux Grands à Tilsit, génies et réalités, Paris, 1937.
- . NOURAVIEF B., L'alliance russo - turque au milieu des guerres napoléoniennes, Paris, 1954.
- . SAÜL N., Russia end the mediterranean, 1797-1807, Londra, 1970,
- . VANDAL Albert, Napoléon et Alexandre Ier. L'alliance russe sous le premier Empire, Paris, 1891.
- . VAHİD Paşa, Vahid Paşa'nın Fransa Sefaretnâmesi, 1806-1807, Vahid Paşa Kütüphanesi, no. 830, el yazması, Kütahya.
- . SAVANT Jean, Napoléon, Paris, 1974.
- . TULARD Jean, Napoléon ou le mythe du Sauveur, Paris, 1977.
- . Le Moniteur officiel français (Fransız Resmî Gazetesi), 1807-1812, conservé dans les Archives du ministère des Affaires étrangères de Paris (Paris Dışışleri Bakanlığı Arşivlerinde muhafaza edilmektedir).